

Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosiseminaari 8.–9.5.2014

Myytti, uskonto, kirjallisuus

Esitelmien abstraktit

Runous ja myytit

Kaisa Ahvenjärvi, Jyväskylän yliopisto: Äitimyytit saamelaisessa nykylyriikassa

Monet saamelaiset nykylyyrikot ovat käsitelleet tuotannossaan äitiyttä, johon usein liitetään myyttisiä elementtejä. Saamelaiset naisrunoilijat ovat nostaneet teoksissaan esiin saamelaisen mytologian feminiinisiä hahmoja, joilla oli esikristillisessä perinteessä tärkeä rooli lapsen syntymään liittyvissä uskomuksissa. Nils-Aslak Valkeapään (1943–2001) runoudessa puolestaan esiintyy universaali Äiti maa -figuuri, jonka mukaan Valkeapää on myös nimennyt viimeiseksi jääneen teoksensa *Eanni, eannážan* (2001, Maa, äitini). Valkeapää viittaa tuotannossaan myös alkuperämyyttiin, jonka mukaan saamelaiset ovat auringon jälkeläisiä. Runoudessa hyödynnetyillä mytologisilla aineksilla on etnopolitiittinen ulottuvuutensa: myyttejä käytetään kansallisen itseymmärryksen rakennusaineina.

Esitelmässäni keskityn saamelaisrunoilija Irene Larsenin (s. 1964) norjankieliseen kokoelmaan *Sortsolsafari* (Mustan auringon safari, 2013), joka rakentuu karhun ja naisen suhteesta kertovan myyttisen tarinan pohjalle. Kokoelmassa on lasten syntymää kuvaava runosarja, jossa Larsen uudelleenkirjoittaa feminiinistä mytologiaa. Erittelen esitelmässäni, miten Larsen sijoittaa myyttiset hahmot osaksi nykytodellisuutta ja esittää ne arkisessa, väliin groteskissa ja koomisessakin valotuksessa. Käsitelen myös Larsenin runomaailman suhdetta muuhun saamelaiseen nykykirjallisuuteen, jota joiltakin osin leimaa painottuminen menneisyyteen ja nostalgiseen kaipuuseen.

Eeva-Liisa Bastman, Helsingin yliopisto: Meditaatio keskeislyyrisen ilmaisun lähteenä virsirunoudessa

Tunnetusti uskonnollinen kirjallisuus on toiminut edelläkävijänä ja innoittajana maalliselle lyriikalle. Louis L. Martz (1954) sekä Barbara K. Lewalski (1979) ovat kiinnittäneet huomiota 1600-luvun hartauskirjallisuuteen ja erityisesti meditatiiviseen tarkasteluun poeettisen ilmaisun uudistajana 1600-luvun englantilaisessa runoudessa. Tarkasteluteksteissä murtautuu esiin uudenlainen, sisäistetty ja tunteita aiempaa herkkävireisemmin rekisteröivä runoilmaisuus. Ruotsalainen tutkija Martin Lamm (1918) puolestaan katsoi romantiikkaa enteilevän sentimentaalisuuden saavan varhaisimman ilmenemismuotonsa 1700-luvun pietististen liikkeiden hengellisessä laulurunoudessa.

Tarkastelen esitelmässäni meditatiivisuutta 1700- ja 1800-luvun suomalaisessa virsirunoudessa ja sitä, miten hartauskirjallisuudesta omaksuttua meditaation tekstityyppiä virsissä käytetään. Keskityn yhteen virsirunoudessa hyvin yleiseen tarkastelun muotoon, passiomeditaatioon, jossa tarkastelun

kohteena oli kärsivä Kristus. Käytännössä tarkastelu eteni siten, että tarkastelija pyrki mielessään rakentamaan mahdollisimman eläviä ja todentuntuksia sisäisiä kuvia tutkiskelun kohteesta. Itse kuvien ohella keskeisellä sijalla tarkasteluprosessissa ovat kuvien aikaansaamat tunteet ja tunnereaktioiden raportoiminen. Meditaation tarkoitus oli herättää tarkastelijan synnintunto ja katumus ja sitä kautta johtaa hartauden harjoittaja takaisin Jumalan yhteyteen.

Passiomeditaatiossa lukijan tai veisaajan silmien eteen maalataan yksityiskohtaisia kuvia ristiinnaulitusta. Tekstissä sisäiset kuvat välitetään erityisin retorisin keinoin, joiden kautta lukija pyritään tekemään osalliseksi virren kokemus- ja tunnemaailmasta. Ensi näkemältä virsien keskushahmo näyttäisi olevan kärsivä Kristus. Tekstityypin prosessiluonne kuitenkin kääntää asetelman päinvas- taiseksi: katsoessaan ristiinnaulittua tarkastelija tosiasiaassa katsoo itseään. Pohjimmiltaan tarkaste- lutraditiossa on kyse itsetutkiskelusta. Näin meditaation tekstityyppi tuottaa keskeislyyristä runoutta nostamalla keskiöön puhuvan subjektin ja tarkastelemalla puhujan tietoisuutta ja puhujan tietoisuu- den värittämiä kuvia.

Aineistoni on peräisin 1700- ja 1800-luvun arkkivirsipainatteista sekä pietistisistä virsikokoelmista. Analysoin muun muassa Tuomas Ragvaldinpojan arkkiveisua *Sen wielä wirhelisen Ilo-Weisu* (1763), joka hyödyntää passiomeditaation tarkastelutekniikkaa ja tarkastelutraditioon kuuluvaa kär- sivään Kristuskeen eläytymistä ja identifioitumista omaelämäkerrallisen sisällön esittämiseen. Muut esimerkit tulevat 1780-luvulta peräisin olevasta käsinkirjoitetusta Orimattilan kokoelmasta sekä pietistisestä laulukirjasta *Halullisten Sielujen hengelliset Laulut*. Esitelmä perustuu tekeillä olevaan väitöstutkimukseeni, joka käsittelee 1700- ja 1800-lukujen pietististä virsirunoutta.

Topi Lappalainen, Helsingfors universitet: Henrika Ringbom, Gunnar Ekelöf och poesins mystik

Begreppet *mystik* befinner sig i skärningspunkten mellan den poetiska och den religiösa diskursen. I *Poesins mystik* talar Hans Ruin (1978:18) om ”den mystiska gudsskådningen” där mystikern blir ”ett med det oändliga och är medveten därom”. Detta är alltså den religiösa sidan av mystiken men något liknande förekommer också i poesin som söker kontakt med det oändliga. Dels finns det en lång tradition av poesi som är religiös till sin natur, dels är poesin i stånd att fungera som ett religionssubstitut och kan erbjuda liknande upplevelser som religionen, men i sekulariserade samman- hang.

”Vad är mystiken?” är frågan som Gunnar Ekelöf (1993:254) ställer i fragmentet ”Varför jag kommit att intressera mig för det byzantinska.” Fragmentet återfinns i den postumt utgivna åttonde de- len av Ekelöfs *Skrifter* bland dagbokslignande kommentarer där poeten reflekterar över sitt förfat- tarskap. Henrika Ringbom (2001:11) låter Ekelöfs fråga eka i ett nyckelcitrat i sin fjärde diktsamling *Den vita vinthunden*. Ringbom citerar några meningar ur fragmentet som innehåller ett något längre resonemang kring vad mystiken är.

Mitt syfte är att belysa den något mystiska frågan om mystiken, med utgångspunkt i dels Ringboms diktsamling, dels Ekelöfs verk. Den förenande punkten är citatet som Ringbom importerat från Ekelöf till *Den vita vinthunden*.

”Fråga: Vad är mystiken?

Det är allt du har av frihet även om denna frihet skulle vara ett beroende. Det är att ge fan, att desertera. Det är att bero, att taga vara på någonting, ett barn, om det så vore din byzantinske herres.”

Av dikterna i *Den vita vinthunden* vill jag speciellt lyfta fram den dikt som börjar med raden ”Det finns en skog” i syfte att belysa den religiösa mystiska diskursens betydelse för Ringbom (2001:37). Tuva Korsström (2013:369) citerar dikten i sin helhet i *Från Lexå till Glitterscenen* som ett första exempel på gudsnärvaro i den nyare finlandssvenska poesin i ett kapitel som handlar om det andliga sökandet. För att återknyta till Ekelöf vill jag betona vikten av det upproriska i Ringboms Ekelöfcitat som inte minst får utlopp i uttrycket ”att desertera”. Ett sådant citat lyfter fram ett spänningsfält. Ekelöf är framför allt känd för sitt polemiska sätt att bemöta kristendomens budskap, inte minst genom valspråket *non serviam*. Anders Olsson (1997:93) påpekar att det latinska ”jag tjänar icke” som gav namnet åt en berömd dikt och diktsamlingen *Non serviam*, är Lucifers valspråk. Egentligen är det raka motsatsen till Jesu budskap i Matt 20:26-27: ”Den som vill vara stor bland er skall vara de andras tjänare, och den som vill vara den förste bland er skall vara de andras slav.” Ändå betonar Ekelöf (1993:255) i sin Tankesamling följande om mystiken: ”Mystikern är den lägsta människa på jorden. Hör du en hund skälla alldeles övergiven, då är det kanske en sådan.”

Suna-Marija Önder, Helsingin yliopisto: ”Sitten yhtäkkiä.” Äkilliset valaistumisen hetket İlhan Berkin runoudessa

*Rannan tuntumassa kreikkalainen alus ankkuroi, pysähtyi.
Aganta! Huusin yhtäkkiä. Meri vastasi kaikuna.*

Valve ja uni, mysteeri ja ihme, luonto, ihminen ja Jumala, salattu ja näkyvä. Miksi turkkilaisen runoilijan İlhan Berkin (1916–2008) runous jättää vaikutelman jonkinlaisen näkymättömän todellisuuden tai jumaluuden läsnäolosta sekä niin sanotun kahden maailman välisestä kanssakäynnistä, vaikka runoilija ei omien sanojensa mukaan uskonutkaan Jumalaan?

Vaikkei Berk henkilökohtaisesti olisikaan ollut uskonnollinen, hänen runoutensa hyödyntää islamin mystisen runouden kieltä ja kuvastoa etsiessään selitystä maailmalle. Suuri ja salaperäinen maisema kuten myös hukuttava ja ylivoimainen meri ja tyhjä taivas sekä kuoleman jatkuva läsnäolo jättävät lukijalle tunteen valtavuudesta ja käsittämättömyydestä – käsitteet, jotka usein liitetään Jumalaan.

Otsikon runolaina ”Sitten yhtäkkiä” viittaa Berkin runoissa havaitsemiini toistuviin valaistumisen tai oivaltamisen hetkiin, joita kristillisessä perinteessä on totuttu kutsuma epifanioiksi mutta joista esitelmässäni käytän *Koraanista* juontuvaa ilmaisua ’tadjalli’. *Encyclopaedia of Islamin* mukaan tadjalli merkitsee jonkin näyttäytymistä tai ilmestymistä;

selkeytymistä tai kirkastumista. Alkujaan käsitteellä on islamissa viitattu muun muassa Jumalan manifestaatioihin viimeisellä tuomiolla ja paratiisissa sekä Hänen ilmestymisiinsä mystisillä tasoilla edetessä.

Berkin runoudessa äkilliset ilmestymiset ovat sen sijaan hetkiä, jolloin tarkkailun kohteena ollut asia paljastuu maailman ja mielen vuorovaikutuksessa äkisti uudessa valossa. Siinä ei ole niinkään kyse jumalallisesta innoituksesta, uskon tulemisesta ja mystisestä visiosta teologisessa mielessä. Pikemminkin runoissa tallennetaan arkisia hetkiä, jotka ylevöityessään saavat uuden merkityksen paljastaen mielikuvituksen ja kokemuksen ytimen. Äkillisiin valaistumisiin liittyy myös kokemus niin sanotusta ihmeestä, jota tarkastelen islamilaisen filosofian tunteman, Jumalan jatkuvaa luomisvoimaa kuvaavan okkasionalsmi-käsitteen kautta.

Berkin runouden luontomystiikka ja äkilliset oivaltamisen hetket tuntuvat melkein aina laukaisevan metalyyristä ja itsereflektiivistä pohdintaa: samalla hetkellä, kun puhuja tuntee olevansa osa syvempää todellisuutta, kokemus yhdistyy luovaan työskentelyyn. Alustavasti voi todeta, että Berkille mystiikka on keino rakentaa yhteys omaan luovuuteen, joka ei perustu rationaalisuuteen vaan ihmisessä sijaitsevaan syvempään henkisyyteen.

Esitelmäni pohjaa tekeillä olevaan väitöskirjatyöhöni ”’Sitten yhtäkkiä.’ Uudenlaisen mystisen kokemuksen mahdollisuus, metalyriikka ja negatiivinen kieli İlhan Berkin runoudessa, ” jota valmistelen Helsingin yliopiston yleiseen kirjallisuustieteeseen.

Myytit, Raamattu ja kaunokirjallisuus 1

Saara-Maria Jurva, Itä-Suomen yliopisto: Uudelleenkerrottu myytti: Myytin kognitiivis-emotionaalinen funktio Heprealaiskirjeen luvussa kolme

Kristinusko syntyi kaksituhatta vuotta sitten Rooman valtakunnassa keskellä juutalaisuutta. Juutalaisuus oli myyttien uskonto. Myytit olivat kertomuksia Jumalasta, maailmasta ja juutalaisesta identiteetistä. Kertomuksia kirjattiin ylös ja koottiin kirjoiksi. Toiset kirjat vakiinnuttivat paikkansa auktoritatiivisempina ja pyhempinä kuin toiset. Pyhät kirjat tunnemme nykypäivänä Vanhana testamenttina eli Heprealaisena Raamattuna. Varhaiset kristityt tunsivat juutalaisuuden pyhät myytit. Varhaiset kristityt pitivät itseään juutalaisina ja kertoivat juutalaisia myyttejä Jeesuksen elämän ja opetusten näkökulmasta. Kristinuskon syntyprosessi oli pyhien tarinoiden uudelleenkerroksen prosessi.

Tämä esitelmä käsittelee uudelleenkerrottua juutalaista autiomaamyttiä varhaiskristillisessä kirjoituksessa nimeltään Heprealaiskirje. Tutkimuskysymykseni on, miten myytin kertominen aktivoi kuulijan kognitiivis-emotionaalisen prosessin ja kuinka prosessi voi palvella puhujan argumentaatiota.

Heprealaiskirje on toisen sukupolven kristityn saarna toisen sukupolven kristityille. Kirjeen perusteella sekä kirjoittaja että vastaanottajat jäävät tuntemattomiksi. Todennäköisesti vastaanottajissa on ollut sekä juutalais- että pakanakristittyjä. Kirjoittaja käyttää paljon raamatullisia lainauksia ja uudelleen kertoo raamatullisia myyttejä. Kirjeen tarkoitus on rohkaista kristittyjä pysymään ja vahvistamaan uskossa.

Tunteet motivoivat ihmisiä muuttamaan ajatteluaan, arvojaan ja käytöstään. Kertomukset, sekä myytit että ei-uskonnolliset tarinat, vaikuttavat tunteisiin. Siksi, kun tutkitaan vaikuttamista, täytyy tutkia myös tarinoita ja tunteita. Kielitieteilijä Robin Lakoff huomasi jo vuonna 1974, että pronomien käyttöä voi sisältää emotionaalisia viittauksia. Kirjallisuustieteilijä Patrick Colm Hogan taas on todennut, että sekä aika että paikka ovat kertomuksessa emotionaalisia entiteettejä ja liittyvät neurologiseen kiintymysprosessiin. Heprealaiskirjeen luvussa kolme esiintyy paljon viittauksia aikaan, paikkaan ja henkilöihin. Väitteeni on, että jokainen viittaus on emotionaalinen viittaus ja on tarkoitettu vaikuttamaan kuulijan tunteisiin.

Myytin kognitiivis-emotionaalisen funktion tutkimiseksi käytän metodinani kolmen metodologisen lähtökohdan sovellusta. Yhdistän psykologi, kielitieteilijä Karl Bühlerin perinteisen deiksiskaavion Lakoffin emotiideiksikseen ja Hoganin teoriaan tarinoiden emotionaalisesta rakenteesta. Kutsun metodisovellustani nimellä affektideiksis.

Jos puhuja haluaa vakuuttaa kuulijansa ja saada heidät puolelleen, paras keino ei ole kylmän viileä looginen argumentointi vaan tunteisiin vetoavan tarinan kertominen. Myytit ovat hyviä tarinoita tähän tarkoitukseen, koska ne sisältävät suuria tunteita. Analyysissäni osoitan kuinka uudelleenkerrottu myytti aktivoi kognitiivisia ja emotionaalisia prosesseja ja kuinka prosessit palvelevat puhujan päämääriä.

Anne Riippa, Helsingin yliopisto: Albert Camus, André Gide ja Paul Claudel Raamatun pauloissa

Väitöskirjassani tarkastelin raamattuviitteitä kolmen 1900-luvun merkittävän ranskalaiskirjailijan tuotannossa. Osoitin tekstianalyysin keinoin, miten intertekstuaalinen kirjoittaminen toteutuu Paul Claudelin (1868–1955), André Giden (1869–1951) ja Albert Camus'n (1913–1960) tuotannoissa. Kirjailijoilla on erilainen suhde kristinuskoon: Gide on saanut tiukan protestanttisen kasvatuksen, ja hänen raamattuviitteensä liittyvät usein Paavalin kirjeisiin; Camus on agnostikko, joka oli perehtynyt kirkkoisä Augustinuksen ajatteluun; Claudel on tunnustuksellinen katolinen kirjailija, joka ammensi inspiraatiota Tuomas Akvinolaisen kirjoituksista. Esitelmässäni havainnollistan sitä, kuinka kirjailijoiden erilainen lähtökohta vaikuttaa siihen, miten he lukevat ja uudelleenkirjoittavat Raamattua. Poimin esimerkit kolmesta teoksesta: *La Chute* (1956, suom. *Putoaminen*), *La Porte étroite* (1909, suom. *Ahdas portti*), *L'Annonce faite à Marie* (1912). Valitsemieni tekstikatkelmien punaisena lankana toimii Kristus-hahmo, johon kirjailijat usein palaavat Raamatun uudelleenkirjoituksiinsa.

Esityksessäni pohdin myös Raamatun erityisluonnetta kaunokirjallisuuden intertekstinä, jota ei voi lukea irrallisena tekstinä, koska sen lukemiseen, siteeraamiseen ja uudelleenkirjoitukseen vaikuttaa väistämättä myös tietty esiymmärrys, jonka kautta kirjailija lähestyy Raamattua ja jonka vaikutuksen alainen hän kulttuurisesti on. Tämä esiymmärrys voi pohjata kanonisoituneeseen tulkintaan tai johonkin tunnustuksettomaan näkemykseen. Vaikka Camus ei hyväksykään kristillistä teologiaa ja suhtautuu kriittisesti uskonnon dogmaattisuuteen (hänen henkilöhahmonsaa, *Sivullisen Meursault*, mm. toteaa, ettei tiedä, mitä synty tarkoittaa), on mielenkiintoista huomata, että kirjailijan raamattuviitteet liittyvät kuitenkin usein pahuuden ongelman pohtimiseen osana ihmiskunnan kohtaloa, mutta ikään kuin irrotettuna kristillisestä viitekehystä. Camus'n eettisessä ajattelussa korostuukin usein ajatus sitä, kuinka ihminen ei ole vapaa moraalista pohdintoista, vaikka Jumala on poissa. Toisaalta André Giden yksilöllisyyttä peräänkuuluttavat teokset raamattuviitteineen taas saavat pohdintaan Raamatun tiettyjen kirjojen, kuten Uuden testamentin vertauskuvallisten kertomusten, avoimuutta. Niissä korostuu lukijan rooli, ja ne toimivat hyvin esimerkkinä tekstistä, joka suuntautuu kohti lukijaa.

Mikko Turunen, Tampereen yliopisto: Raamatullisia aineksia Lassi Nummen lyriikassa

Kirjailija ja raamatunkääntäjä Lassi Nummi (1928–2012) hyödyntää lyriikassaan raamatullisia aineksia monitasoisesti ja innovatiivisesti, mutta aina niitä ei voi sitoa kristillisen tradition merkityksiin. Menetelmä liittyy kirjallisuudelle ominaiseen tapaan, jossa pyhiä tekstejä hyödynnetään niiden varsinaisen käyttöyhteyden ulkopuolella. Kyseessä ei ole useinkaan pelkkä raamatullinen laina, vaan alkuperäisen sisällön päälle tai rinnalle kehkeytyy tuoreita näkökulmia. Esimerkiksi Kristus-hahmo ja ristikuvasto saavat omaperäisiä merkityksiä. Juutalais-kristillinen perintö eri sävyineen (ortodoksista kosketuksista ks. Kajannes 1995; katolilaisista aineksista ks. Liukkonen 1990) ei ole ainoa runoissa ilmenevä uskonnollinen kehys. Aasian uskontojen maailmankuva ja myyttien käsitykset asettuvat paikoin limittäin kotoisempien katsomustapojen kanssa.

Nummen tapa käsitellä kristillisen kulttuurin aineksia on täsmällistä, asiantuntevaa ja oivaltavaa – se ei jää raamatulliseksi koristeellisuudeksi tai sisällön ja ilmaisun parafrasiksi. Pikemminkin korostuu abstraktien elämäntarkastuksellisten kysymysten yleinen pohdinta, joka kytkeytyy vaihtelevasti erilaisiin katsomuksellisiin viitekehyksiin. Nummi on määritellyt itsensä agnostikoksi, ja runon puhujan pohdintoissakin näkyy uskon ja epäilyn dialogia sekä konventioita tuoreuttavia tulkin-toja *Raamatun* kohdista. Myös työ raamatunkäännöskomitean kirjailijajäsenenä (ks. Toivanen 2007 ja 2012) heijastuu runoihin eri tavoin: niissä on luonnossäikeitä eri käännösvariaatioista ja toisinaan komitean keskusteluihin viitataan suoraan (mm. sitaatein ja referoivin kuvauksin).

Toisinaan runo rakentuu rukouksen sisältö- ja tekstilajipiirteiden hyödyntämisen – jopa leikittelyn – varaan, joskus taas raamatullista kielikuvallisuutta on käytetty uudessa profaanissa yhteydessä (ks. Turunen 2010 ja 2012). Vastaavasti arkisessa hetkessä saattaa ilmetä pyhyden kokemus ja hartauden läsnäolo ilman mitään tunnistettavaa uskonnollista viitekehystä. Nummen laajan runotuotannon sisällä kosketukset uskontojen keskeisiin aiheisiin ja teksteihin, etenkin *Raamattuun*, saavat runsaita ja monivaihteisia muotoja niin kielen, ilmaisurakenteen kuin merkitystenkin tasolla.

Myytit ja etiikka

Markku Nivalainen, University of Jyväskylä: Two Approaches to the Enlightenment and Myth. Reading “Odysseus oder Mythos und Aufklärung” and “Le Mythe Nazi”

Auschwitz marks a caesura in the narrative of European history and has prompted a number of thinkers to speculate on how it was allowed to happen. The curious logic that enabled the atrocities and prevented thought from identifying and disabling the process has been explained in a variety of ways. Two popular, philosophical theories can be found in Max Horkheimer and Theodor W. Adorno’s “Odysseus oder Mythos und Aufklärung”, the first excursus in *Dialektik der Aufklärung*, and Philippe Lacoue-Labarthe and Jean-Luc Nancy’s essay “Le Mythe Nazi”.

Both texts offer an explanation, at the heart of which lies the curious entanglement of myth and reason, yet a comparative analysis of the essays remains to be written. My paper will provide an outline for such an analysis. Although the authors come from different theoretical backgrounds, they share an interest in German Idealism and Romanticism and grant art and culture a substantial role in the shaping of history. Both works also incorporate a theory of mimesis and of the enlightenment conceptions of science and reason.

Hannu Poutiainen, Itä-Suomen yliopisto: Kirjoitus ja kirous. Henri Michaux, Diamanda Galás ja kirjallisen tekstin valistunut magia

Länsimaiset yhteiskunnat eivät pidä itseään taikauskoina. Tästä on selvä osoitus se tapa, jolla pessimistiset kulttuurikriitikot profetiaansa julistavat. Oli nurkan takana mikä tahansa kurja kohtalo, oli edessä sitten ekologinen romahdus tai maailmantalouden luhistuminen vailla nousun mahdollisuutta, tuhon siemenet on järjellä kylvetty ja järkiuskon vedellä ravittu. Rappio johtuu aina järjestä tai sen vähyydestä, ei koskaan taikauskosta, järjen vastakohtasta, jonka nykyaika näyttää ajaneen niin ahtaalle, ettei sillä ole pienintäkään vaikutusvaltaa yhteiskunnallisen elämän muovaantumisessa ja poliittisen päätöksenteon prosesseissa. Myös maallistuneissa, desakralisoiduissa taiteissa taikausko ja maaginen ajattelu on karkotettu pysyvästi marginaaleihin. Tanssin ja teatterin rituaalinen aspekti on kadonnut. Pyhän ja profaanin eroon nojaavat kuvakiellot on kumottu. Kielellinen kuvittelukyky on saanut kirjallisuuden nimen ja muuttunut demokraattiseksi instituutioksi, jolla filosofi Jacques Derridan mukaan on periaatteellinen oikeus sanoa kaikki: lausua kriittinen sana mistä tahansa aiheesta, kuvitella mitä tahansa tapahtuvaksi, paljastaa mikä tahansa ideologinen erhe, nauraa mille mielihii. Kirjalliselle tekstille suodusta vapaudesta tekeekin yhteiskunnallisesti kiinnostavan siinä piilevä performatiivinen voima. Kirjallisella tekstillä on kertoessaan kyky paljastaa, ilmaistessaan sillä on kyky määritellä, määritellesään kyky kritisoida – ja kaikesta muusta kritiikistä poiketen sillä on myös tietyissä olosuhteissa kyky *kirotta*. Väitän, että tämän kyvyn myötä maallistuneiden instituutioiden ja maagisten käyttäytymismuotojen välille hahmottuu merkillinen jatkumo, joka on selvästi havaittavissa Henri Michaux’n kirousrunossa ”Je rame” (”Soudan”) ja laulutaiteilija Diamanda Galásin vuoden 2003 albumillaan *Defixiones* siitä tekemässä tulkinnassa. Puhutellen 1900-luvun

kansanmurhiin syyllistyneitä ja niitä peitteleviä tai vähätteleviä tahoja Galás käyttää Michaux'n runoa (jossa puhuja sananmukaisesti kiroaa puhuttelemansa kuulijan: *j'ai maudit ton front ton ventre ta vie*, kuuluu ensimmäinen säe) asettaakseen näiden tahojen ylle *totuuden kirouksen*: niin kauan kuin on taidetta, joka muistaa poliittisten intressien alle haudatut hirmuteot, eivät valtaa tavoittelevat tahot ole vapaita määrittelemään maailmaa niin kuin mielisivät. Galásin Michaux-tulkinnan perusteella väitänkin, että kirjallisuutta on mahdollista tarkastella sellaisena maallistuneena instituutiona, jossa valistuksen perinnökseen jättämä totuuden ja harhaluuloista vapautumisen vaatimus ei suinkaan ole avoimessa ristiriidassa esimoderniksi mielletyn sanamagian kanssa. Päinvastoin: se saattaa jopa osoittaa, että länsimainen järki on sitä vähemmän rationaalista mitä pahemmin se on vailla maagista vimmaa tehdä sanoista ja kirjoituksesta totuuden paljastumisen näyttämö.

Päivikki Romppainen, Oulun yliopisto: Beyond the Rings of Saturn. Remarks about the Conception of time in W.G. Sebald's works *The Rings of Saturn* and *Austerlitz*

Tulkintani (ja tutkimuksellisen konsensuksen) mukaan Sebaldin teoksissa hahmottuu ainakin kaksi kontrastoivaa aikakäsitystä: kronologinen, mitattava, "newtonilainen" aika sekä fenomenologinen, kokemuksellinen aikakäsitys, jossa menneen, nykyisen ja tulevan ennakoinnin välille ei piirry selkeää rajalinjaa. Bergsonin käsitteet *longue-durée* ovat yksi tapa hahmottaa eroa. Levinasilaisesta etiikasta vaikutteita saanut tarkastelukulma on esitykseni lähtökohta. Käsittääkseni Sebaldia ei ole luettu kattavammin levinasilaisesta näkökulmasta.

Mitattava, "newtonilainen" aika näyttäytyy Sebaldin teoksissa epäsuoran kritiikin kohteena, ennen muuta osittavana, rajoittavana, modernin tehokkuusajattelun ilmentäjänä - eli levinasilaisittain tarkasteltuna yhtenä totalisoivista näkemyksistä. Totalisoivat näkemykset pyrkivät määrittelemään todellisuuden ja toiseuden käsitteellisesti (ja useimmiten kertomusmuodon kautta). Tällöin toiseuden ja Toisen autenttinen kohtaaminen tai kohtaamisen tilaan pyrkiminen muuttuu mahdottomaksi. Sen sijaan fenomenologisen, koetun ajan piirissä, menneen, nykyisen ja tulevan erottelun liudentuessa (ja kenties jopa subjektin ja objektin erottelun himmetessä) tarjoutuu tilaisuus altistua toisen "kasvoille", sille ehdottomalle eettiselle vaatimukselle, joka toisessa avautuu. Fenomenologisesta ajasta voi siis tulla eettisen kohtaamisen paikka.

Lähteitani ovat etenkin Levinasin *Totality and Infinity*, mutta saatan heittää provosoivia assosiaatioita myös kristillisen mystiikan aikakokemuksen suuntaan – tuleeko esim. *nunc aeternum* pyhän kokemisen paikkana lähelle fenomenologista aikaa eettisen kohtaamisen paikkana...

Howard Sklar, University of Helsinki: Failure of *Catharsis*: The Reconstruction of Joseph's Moral Intent in Two Post-Biblical Narratives

Since its rendering in the Hebrew Bible, the story of Joseph has provided literary and theological scholars with a complicated model for the resolution of conflict. While emphasis often has been placed on the magnanimity of Joseph's act of forgiveness, the question of the *process* by which he

arrives at this decisive moment frequently has been overlooked. Indeed, Joseph's reunion with his brothers—far from a certain outcome—represents the product of a heart in turmoil: Joseph naturally feels both love and hatred for his brothers, and it is his own emotional response to their presence that ultimately enables him to transcend the division between them. I suggest that this transcendence translates, for readers, into something like *catharsis*, in the Aristotelian sense: We suffer with, and ultimately share the emotional release of, the characters in their moment of embrace.

Yet the spareness of the biblical narrative also requires readers to fill the many gaps and details that are left to the imagination, and this has led to a curious range of interpretation in post-biblical retellings of the story. In this presentation, I will examine two such retellings, each of which derives distinctly different conclusions about Joseph's thoughts, feelings and motives—and, as a result, lack the dimension of *catharsis* described above. I will begin with a brief review of the biblical story, highlighting the narrative progression that, I claim, engenders a *cathartic* response in readers. I will then examine the retelling that I consider the more radical departure from the tone of the Bible's presentation of the reconciliation, the medieval midrashic narrative *Sefer ha-Yashar*. This text, while displaying through its language and stylistic patterns characteristics that have been described as "pseudobiblical," nevertheless attributes to Joseph a certain moral weakness and cowardice that stand in stark contrast with the biblical version. On the other hand, the second work—part of the pseudepigraphical series of death-bed "testaments" known collectively as *The Testaments of the Twelve Patriarchs*—presents a startlingly different picture. In this text, Joseph—particularly the *adult* Joseph—is represented as an essentially faultless being, one whose every action, including his act of forgiveness, is seen as the perfect embodiment of divinely-inspired principles. While I claim that this treatment, in contrast with that found in *Sefer ha-Yashar*, adheres more closely to the *spirit* of reconciliation as it is characterized in the Bible, I will show that the absence in Joseph of moral doubt and conflicted motive lends this version a certain aloofness that deprives it of the moral urgency of the biblical narrative. In fact, I suggest that both of these post-biblical retellings, while drawing out and elucidating Joseph as a *character*, ultimately fall short of the compressed suggestiveness and cathartic potency of the biblical narrative's portrayal of the protagonist's reconciliation with his brothers.

Genre ja myytit

Maria Ihonen, Tampereen yliopisto: Philip Pullmanin *His Dark Materials* -fantasiatrilogia ateistisena vastamyyttinä

Esitelmässäni käsittelen Universumien Tomu -nimellä suomennetun fantasiatrilogian fantastisia, uskonnollisia ja myyttisiä ulottuvuuksia. Brittiläinen Philip Pullman on käyttänyt fantasiafiktiona subtekstinä John Miltonin *Paradise Lost* -eeposta (1667), minkä kautta hän kääntää päälaelleen raamatullisen syntiinlankeemuskertomuksen/myytin.

Käsittelen fantasiakirjallisuutta jossakin määrin mytologisena muodostelmana, joka katsoo sekä taakse- että eteenpäin. *His Dark Materials* trilogia (1995–2000) kietoo mytologiseen maailmaansa John Miltonin *Paradise Lost* -runoelman kautta sellaisia hahmoja ja teemoja, jotka liikkuvat kirjallisuuden ja uskonnon rajatilassa. Enkelit ja syntiinlankeemus puetaan muotoon, jonka muotoutumiseen vaikuttaa täysin erilainen maailmankuva kuin se, missä ne ovat syntyneet. Ottaessaan Miltonin teemat menneisyydestä Pullman luo samalla mytologiaa, joka on tietoinen tulevaisuudesta. Tämä tapahtuu istuttamalla kvanttifysiikan kosmologiamalleja samaan mytologiaan, joka selvittää välinsä menneisyydestä nousevien aineiden kanssa.

Fantasiakirjallisuuden ylikuonnollinen ulottuvuus vastaa yleensä samoihin kysymyksiin kuin myytti tai uskonto; kaiken alkuperään ja elämän merkitykseen liittyviä kysymyksiä. Fantasiakirjallisuuden maailmoissa nämä asiat esiintyvät luomismyyttien muodossa. Luomismyytistä seuraa jokin syy, jonka takia sankarin on lähdettävä etsintäretkelle löytääkseen totuuden ja täyttääkseen hänelle määrätyn tehtävän. Sankari on joko täysin inhimillinen, jokin hyvin maanläheinen muu olento tai maagisia voimia hallitseva yksilö.

Myyttiset ainekset ovat suosittuja sekä kirjallisuuden luomisessa että tulkinnassa. Myytti ei kuitenkaan ole mikä tahansa kertomus vaan yhteisönsä perustava uskomus, joka sisältää maailmanselityksen ja yhteisön moraalia ohjaavia jumaltarinoita. On luonnollista, että myyttien kiehtovat tarinalliset ainekset ovat lähteneet elämään omaa elämäänsä yhteyksiin, jossa ne eivät ole enää yhteisöllinen perusta ja maailmankuva. Pullmanin trilogia jatkaa myyttiset ja kaunokirjalliset aineksensa kokonaisuudeksi, jossa on jotakin myyttiä muistuttavaa. *His Dark Materials* on maailmankuvan kuvaus. Nykymaailmassa se ei voi toimia maailmankuvallisena totuutena kenellekään, mutta kokonaisuutena se esittää olevansa eheä kuva maailmasta, joka koostuu useista maailmoista.

Tarkoitukseni on selvittää trilogian myyttistä luonnetta kolmelta kannalta.

1. Miten *His Dark Materials* suhtautuu käyttämiinsä myyttisiin aineksiin luomalla fantasiamaailman kokonaisuutta?
2. Miten *His Dark Materials* kertomuksellisena kokonaisuutena käyttäytyy myytin tavoin? Minkälaisia maailmankatsomuksellisia kysymyksiä se kerronnallistaa? Miten Pullmanin tekijyys vertautuu myytinkertojan ”lahjaan, oikeuteen ja velvollisuuteen kertoa yhteisöä kokoava tarina” (Nancy 2004, 43)?
3. Miten *His Dark Materials* -trilogian kertomisen merkitystä ja yhteisöllistä totuutta korostavat motiivit ovat verrattavissa myyttisiin malleihin? Päähenkilö Lyra perustaa Kuolleiden maassa käytössään kertojayhteisön, jossa kertojina ovat kuolleet ja kuulijoina heidän vartijansa harpyijat. Lyran maailman kirkko yrittää hallita myytillä, jossa auktoriteetti Kaikkivaltias edustaa kaiken perimmäistä alkuperää. Mulefa-olennot edustavat selvimmin yhteisöä, jossa myytti toimii alkuperäisessä merkityksessään.

Jean-Luc Nancy puhuu myytin keskeyttämisestä niissä yhteyksissä, jolloin se ei ole enää yhteisössä syntynyt ja sitä koossa pitävä kertomus. Modernin ja postmodernin humanistisissa yhteisöissä meillä ei ole suhdetta myyttiin, vaikka yrittäisimmekin toteuttaa sitä. Tällöin ”myytti” on irrotettu omasta merkityksestään, jos sillä enää kunnollista merkitystä onkaan. Nykyihmisen näky myyttistä, dis-

kurssi myytistä ja kaikki mytologinen ajattelu muodostaa myytin ja sana ”myytti” itsessään nimeää nimeämänsä poissaolon. Tämän Nancy nimittää myytin keskeyttämiseksi. (Nancy 2004, 52.)

Nancy vertaa myytin keskeyttämistä musiikin keskeyttämiseen, jolloin kuulijan on mahdollista kuulla sellaistaakin, mitä ääni on peittänyt alleen ja vieläpä erilaisen kaiun siitä, mitä musiikista on tullut keskeytyksessään. Tässä on minulle se väline, jolla voin tarttua Pullmanin tapaan käyttää kristinuskon myyttejä. Kun hän irrottaa Jumalan tai Kaikkivaltiaan tai Ikiaikaisen omista raamatullisista yhteyksistään oman fiktiivisen maailmansa jäseneksi, hän keskeyttää sen myytin, jonka kaiut minulle uskovana lukijana jäävät soimaan päässä.

Trilogiassa on monia kohtauksia, joissa ollaan reunalla, jossa keskeyttävä kohtaaminen tapahtuu. Viiltävin esimerkki on tilanne, jossa toinen päähenkilö Will ja tuntematon mies painivat pimeydessä, kun Will tunnistaa miehen isäkseen ja noita surmaa isän. Kohtaus viittaa *Raamatussa* kerrottuun Jaakobin painiin enkelin kanssa, mutta ei mene samalla tavalla. Tapahtuu Nancy (2004, 61) kuvauksen mukainen kohtaaminen, jossa kosketetaan, altistutaan toisilleen ja sitten sekä erotetaan että erotaan. Willin kytkeytyminen isään kuvataan siinä, että hän pukee tämän shamaaniviitan päälleen. Se on kuin hän liittyisi isänsä tataariyhteisöön, vaikka näin ei tulekaan tapahtumaan. Ymmärrän myytin keskeyttämisen selittävän juuri tällaisia rajakohtia, joissa myytti kutsutaan esiin, mutta muuttuneena tai viitataan myyttisyyden keskellä elävien yhteisöjen käytäntöihin, mutta kuitenkin irrallaan niistä, keskeytyneenä.

Toinen esimerkki myytin keskeyttämisestä trilogiassa on Kaikkivaltiaan kuolema. Se tapahtuu taivaallisen sodan sivuraiteilla kun Lyra ja Will sattumalta löytävät kristalliseen kantotuoliin lukitun raihnaisen olennon. Lyra pyytää Williä leikkaamaan aukon kristalliseensä, jolloin Kaikkivaltias vapautuu ja hajoaa saman tien ilmaan. Tilanne vertautuu lähinnä kärsivän eläimen lopettamiseen ja vaikuttaa suorastaan antiklimaksilta siihen nähden, miten suuri päämäärä Kaikkivaltiaan kukistaminen on Asrielin joukoille ollut. Lukijan odotusarvoksi on muodostunut verinen yhteenotto, jossa salaperäinen veitsi iskeytyy voimakkaan ja pelottavan Kaikkivaltiaan rintaan ja Kirkko rysähtää saman tien kasaan kuin korttitalo. Tällaisen myytin Pullman on jo kerrontaansa luonut, mutta jättää sen toteuttamatta, keskeyttää sen.

Omassa lukukokemuksessani hämmentää Pullmanin tapa rakentaa fiktiivinen maailma, jossa uskonnolliset, Raamatusta tutut elementit, ovat toisenlaisessa roolissa kuin lähtötekstissään. Alussa kuvittelin lukevani uskonnollista fantasiaa, jossa kaiken vääristyneen uskonnollisuuden jälkeen paljastetaan aito jumaluus. Sen sijaan luettavissa oli Pullmanin unelma siitä, että universumien Tomun tasapaino riittää ihmisen hengelliseksi turvaksi. Uskovana lukijana joudun tulkitsemaan Pullmanin trilogiaa vastakarvaan. Se tarkoittaa sitä, että vaikka tunnistan ne ideologiset johtopäätökset, joihin kerronta selvästi johdattelee, haluan lukea esiin Pullmanin tekstin ”pimeän materian”, jonka hän on hylännyt muodostaessaan oman fiktiivisen maailmansa, jälleen viitaten Pullmanin omaan mottoon.

Unless the almighty maker them ordain

His dark materials to create more worlds (Milton II 915–916.)

Väitän, ettei kristinuskon tärkein ydin ole karissut Pullmaninkaan luomuksesta. On yksi asia nimetä kristilliset hahmot ja laittaa ne toimimaan haluamallaan tavalla. Toinen asia on taas esittää uusina ja kauniina ideoina hyveitä, jotka ovat syntyneet tai olleet keskeisiä nimenomaan kristinuskossa.

Trilogiassa asettuvat vastakkain maailman tekeminen ja maailman oleminen. Kaikkivaltias ei ole tehnyt maailmaa vaan se muodostuu Tomusta, jolla on tietoisuus. Minusta on kiehtovaa tarkastella maailman luomisen kysymyksiä fiktion tasolla. Pullman on maailmojensa tekijä ja sellaisena niiden kaikkivaltias luoja. Trilogiassa uskonnolliset olennot muuttuvat fantasia-aktanteiksi, joiden olemuksen ja tekemiset päättää Pullman. Pullman luo oman saagansa, maailmanselityksensä, itse asiassa ateistisen vastamyytin.

Myytit ovat tietoa, jota ei ole alistettu kysymyksen ”Mitä voimme tietää?” kriittisyyden alle. Ne ovat syntyneet tarjoamaan yhteisöllistä toimintaa motivoivan käsityksen maailmanjärjestyksestä. Genesiksen mukainen luomismyytti kumoutuu Pullmanin trilogian käsittelyssä, mutta tilalle ei tule sen varmempaa tietoa vaan uusi versio siitä, ”mitä haluamme kuvitella”. Tämän kaiken naamiona on tieteellisyys.

Voiko uskonnollisten kysymysten sekoittamisella fiktion maailmaan olla mitään tekemistä teistien ja ateistien välisen keskustelun kanssa? Voiko Jumalan asettamista fiktioon pitää ajatuskokeena, joka tuottaa jotakin tietoa keskusteluun? Vastaukseni on kyllä, sillä oletan, että fiktiivisessäkin käsittelyssä viitataan niin paljon olemassa oleviin käsityksiin ja keskusteluihin.

Kristinuskosta on lainattu suoraan kuitenkin jotakin. Maailman pelastaminen on Jeesuksen, myyttien sankareiden, fantasiasankareiden ja Pullmanin tapauksessa Lyrän yhteinen tehtävä. Joseph Campbellin (1990, 40) sanoin ”myytit ja pelastetut maailmat ovat onnellisten perheiden tavoin kaikki samantlaisia”. Pullmanin salliessa maailmansa tulla pelastetuksi hän luo myytin, jolla on omat vastauksensa tämän aikakauden tunnustuksettomalle ihmiselle. Tämä tunnustukseton ihminen pitää lankeemuslunastus-kertomusta myyttinä, mutta keskeytettynä tämä myytti voi tarjota lohdutusta sellaiselle, jota uskonto ei puhuttele eikä hän voi kuulua sen yhteisöön.

Myytin kohdatessaan ihmisen ei tarvitse uskoa eikä tietää vaan hän voi jättää kummankin vaatimuksen syrjään. Keskeytetyn myytin kohdatessaan lukija voi kokea kulttuurinsa myyttisten perusainesten sirpaloitumisessa saman mitä maailman hajoaminen moneksi tarjoaa – mahdollisuuksien kirjon. Kunkin on kuitenkin seikkailun päättyessä palattava omaan maailmaansa, omaan maailmankuvaansa, joka on oman persoonallisuuden ja hengissä pysymisen ehto. Lukija palaa fiktion maailmoista omaan todellisuuteensa seuranaan uusia ajatuksia ja tulkintavälineitä.

Tuomas Juntunen, Helsingin yliopisto: Myytit johtolankoina Michael Connellyn rikosromaanissa *The Black Ice*

Esitelmässäni pohdin myyttien tehtäviä rikoskirjallisuudessa. Analysoin erityisesti Michael Connellyn romaanin *The Black Ice* intertekstuaalista suhdetta *Raamattuun* ja Jeesuksen hahmoon sekä antiikin mytologiaan. Osoitan, että myytteihin kohdistuvat alluusiot toimivat romaanissa lukijalle tarjoutuvina kätkeytyinä johtolankoina, joiden avulla romaanin aiheena oleva murhamysteeri on mahdollista ratkaista ainakin osittain jo ennen kuin ratkaisu lausutaan lopussa julki. Esitän, että piirre on yleisemminkin tyypillinen rikoskirjallisuudelle: pintatasolla annettujen harhaanjohtavien johtolan-

kojen vastapainoksi rikosromaaneissa on alluusioiden ja muiden kirjallisten keinojen avulla annettu- ja aitoja vihjeitä. Lukijan tehtävänä on kulkea ratkaisua kohti eri tietä ja eri tasolla kuin rikosta ratkova poliisi, vaikka molempien päämäärä on sama. Juonen tasolla toteutuvan tehtävän lisäksi myy- teillä on Connellyn romaanissa myös temaattisia tehtäviä, joita tarkastelen lyhyesti.

Sari Salin, Helsingin yliopisto: Myyttinen Vatanen? Triksterismi ja eläinsatujen perinne Arto Paasilinnan *Jäniksen vuodessa*

Marjo Vallittu, Jyväskylän yliopisto: Kirjailijamyytti ja uskonto *Komisario Palmun erehdyk- sen* elokuva-adaptaatiossa

Tarkastelen esitelmässäni, kuinka Mika Waltarin ja Matti Kassilan *Komisario Palmun erehdys* – teosten elokuva-adaptaatiossa näkyy uskonnollisuus ja kirjailijuus. Kuinka siis teospari ilmentää aikansa kuvaa uskonnosta ja kirjailijan myyttisyydestä?

Myytit ovat läsnä kaikkina aikakausina, ja monet nykyculttuurillekin tutuista myyteistä liittyvät uskontoon – niistä on joko tullut osa kristinuskon kaanonin tai ne ovat lähtöisin siitä. Teokset pei- laavat aina jotenkin aikaansa, mutta erityisesti *Komisario Palmun erehdyksissä* ajan ilmiöiden tar- kastelu on mielenkiintoista, sillä elokuva on tehty epookkiin – 1930-luvulle, joka on irti elokuvan valmistumisajasta, mutta jolloin Waltarin kirjoittamisen kultakausi varmistui kirjailijan uraksi. Sekä elokuva että romaani ilmentävät uskonnollisia piirteitä ja traditioita omalle ilmaisumuodolleen so- veliaalla tavalla. Oliko kyse arvovalinnasta vai kerronnallisesta tehokeinosta – ovatko ne kenties jopa sama asia? Onko uskonnollisuus vanhoillista, symbolista vai jopa uhkaavaa? Ovatko jotkin hahmoista intertekstuaalisia viitteitä kristinuskon traditioihin? Kuinka murhatutkimus ja salapoliisi- kertomus suhtautuvat uskontoon, eli onko kyse tuomiosta, kohtalosta vai pahuudesta?

Uskonnoissa ja myyteissä on arkkityyppejä. Yksi länsimaisen kulttuurin arkkityypeistä onkin kirjailija. Palmu on nykyään tuttu hahmo, mutta elokuva tahdottiin tekovaiheessaan yhdistää Walta- riin. Hahmon ja kirjailijan ympärille onkin syntynyt lähes myytti. Kassila on nostanut Waltarin elo- kuvakäsikirjoituksessaan niin paljon esiin, että voisi puhua Waltari-myytistä tai -brändistä. Waltarin kuvan piti olla jo alkutekstien taustana (Kassila 1959:1) ja kirjailija olisi esittänyt pienen roolin elo- kuvassa tuoden lopulta Palmulle murha-aseen – näin Waltarin hahmo olisi sekä avannut että sulke- nut elokuvakerronnan. Waltari kuitenkin kieltäytyi roolista, ja elokuvayleisö teki komisario Palmus- ta kulttihahmon. Miten kirjailijakuvan ja fiktiivisen kerronnan arvotus täten muuttui? Tuliko Walta- rimyytistä siis jopa vahingossa Palmu-brändi? Olisiko Waltarin tuominen valkokankaalle ollut hen- kilöbrändäystä, intertekstuaalista viitetekniikkaa, kerronnallinen ratkaisu vai jopa myytin luomista? Entä kuinka aikakauden arvostukset näkyvät muuttuvassa suhteutumisessa teoksiin?

Avainsanat

kirjailijakuva, uskonnollisuus, elokuva-adaptaatio

Myytit, Raamattu ja kaunokirjallisuus 2

Jarkko Oraharju, Turun yliopisto: Muisto tulee paikalle – Henkilökohtaisuus ja myyttisen vapina Raija Siekkisen tekstissä.

Raija Siekkisen novelleissa ja romaaneissa on tarkkaa henkilöiden kokemusmaailman kuvailua. Ulkoista ja aineellista todellisuutta näkyvämmin teksteissä paljastuvat ajatusten, tunteiden, kokemusten ja muistojen liikkeet. Syvälle menevästä kokemusmaailman kuvailusta huolimatta henkilöiden elämästä ei paljastu kaikkea, kertomuksissa on aukkoja. Huomionarvoisesti tekstejä yhdistää selkeästi osoitettavien mytologioiden sekä kansallisten ja kulttuuristen myyttien poissaolo. Henkilöt ovat kuitenkin tekemisissä jonkinlaisen nimettömän myyttisen kautta, joka kumpuaa heidän omasta elämästään. Heidän sisäisen tilan kirkastumisen hetket sijoittuvat teksteissä menneisyyden ja nykyisyyden sekä ajallisuuden ja paikallisuuden kohtaamispaikkoihin. Pohdin esitelmässäni henkilökohtaisen myyтин mahdollisuutta ja *myyttisen* käsitteen merkitystä Siekkisen romaaniin ”Se tapahtui täällä” (Otava 1999) maailmaan uppoutuen. Teoksessa on kolme myyttistä tekijää: päähenkilö, talo ja toisen ihmisen läsnäolo. Esitän, että Siekkisen tajunnankuvaus ei luo suoria vastauksia, mutta antaa pieniä johtolankoja myyttisen ”vapaisemisen” hetkistä. Romaanissa liikutaan pakenemisen ja paluun reiteillä. Suljettu, poissaoleva menneisyys on mukana henkilön tajunnassa pysyvästi. Henkilön yksityinen menneisyys on muodostunut myyttiseksi. Paluu muistojen tapahtumapaikoille murtaa muureja ajallisuudessa ja tilallisuudessa. Paikalle tuleva muisto murtaa henkilökohtaista totuutta peittävää myyttistä suojaa.

Hilkka Peltonen, Jyväskylän yliopisto: Butorin mytologioita

Hanna Samola, Tampereen yliopisto: Hedelmäpuu kaatopaikan portilla. Luomiskertomus, satu ja dystopia Laura Gustafssonin romaanissa *Huorasatu*

Laura Gustafssonin romaanissa *Huorasatu* (2011) kerrotaan lukuisia tarinoita maailman ja sen asukkaiden synnystä ja kehityksestä. Teoksessa kuvataan esimerkiksi, kuinka Luoja teki mustat olennot, miten mehiläiskuningatar loi naisille sukupuolielimet ja miksi Taivaan sukupuolijakauma jäi epätasaiseksi. Nämä tarinat varioivat myyttien ja satujen syntytarinoita sekä *Raamatun* kertomusta maailman luomisesta ja ihmisen syntiinlankeemuksesta. Esitelmässäni tarkastelen, miten Gustafssonin teos yhdistää myyttisen tai uskonnollisen kertomuksen, sadun ja dystopian lajipiirteitä kuvatessaan maailman kehittymistä epätasa-arvoiseksi paikaksi.

Keskityn esitelmässäni romaanin episodiin, jossa mies pakenee vainoajaansa kaatopaikalle ja syö hedelmän sen portilla kasvavasta puusta. Kaatopaikan valitseminen syntiinlankeemuksesta mukailevan tarinan miljöökksi korostaa toisaalta kuvauksen parodista suhdetta *Raamattuun*, toisaalta sen dystooppisuutta. Kaatopaikan jätevuoret ovat todiste ihmislajin turhamaisuudesta ja kyvystä tuhota ympäristöään. Tässä paratiisimyytin variaatiossa hedelmää alkaa kantaa sisällään mies, joka on aiemmin raiskannut Kalla-nimisen naisen. Mies tulee raskaaksi hedelmän siemenestä ja synny-

tää armeijallisen pieniä Kalloja, satureita, jotka pyrkivät tuhoamaan Patriarkaatin. Miehen pitää *Huorasadussa* kivulla synnyttämän ja tällä tavoin kärsimän hedelmän syömisen seurauksista. Maagisen hedelmäpuun topos yhdistää kohtausten myyttisen kertomuksen lisäksi sadun lajiin, ja romaanin nimikin kutsuu lukemaan sitä satuna.

Pohdin *Huorasadun* suhdetta kirjallisuudenlajien traditioihin ja sitä, miten eri lajeja ilmentävät tekstit suhteutuvat teoksen kokonaisuuteen. Maailman synnystä ja olentojen luomisesta kertovat myyttiset tarinat on erotettu teoksen muusta tekstistä painamalla ne mustalle pohjalle valkoisin kirjaimin ja ympäröimällä tekstit piirretyin kuvin. Tällainen typografinen valinta etäännyttää näitä tekstejä päätarinasta, joka kuvaa myyttisen menneisyyden asemesta nykyaikaa. Näennäisestä erillisyydestään huolimatta näillä lyhyillä satumaisilla teksteillä on merkittävä tehtävä romaanin kokonaisuudessa.